

17.07.1997 р., дата набрання чинності для України: 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.04.2025 р.)

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.: Пакт/Міжнародний документ/ Дата ратифікації Україною: 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 21.04.2025 р.)

4. Свобода вираження поглядів. Міжнародні стандарти, практика Європейського суду з прав людини і національне законодавство України в умовах воєнного стану. Огляд правових підходів. Серія : Свобода слова і національна безпека. Київ : УНЦПД, 2022. 25 с. URL: https://ucipr.org.ua/images/files/1750/1750_file.pdf (дата звернення: 21.04.2025 р.)

5. Тугарова О. К. Воєнний стан vs свобода слова: окремі питання правового регулювання. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 10. С. 446-450. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/107.pdf (дата звернення: 21.04.2025 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-11>

САМОЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОЇ ІНСТИТУЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НИМ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Дякур М. Д.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Параниця С. П.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності,
Навчально-науковий інститут економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

Правоохоронна діяльність виступаючи одним із універсальних компонентів безпеки і правопорядку в Стандарті вищої освіти України за першим (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 26

«Цивільна безпека», спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» визначаючи цілі акцентує увагу на підготовку висококваліфікованих фахівців з правоохоронної діяльності, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

До таких умов можна віднести і питання розуміння визначення поняття «самозахист в правоохоронній діяльності».

Оцінка самозахисту в працях юристів і філософів має деякі закономірності. Самозахист здавна привертав увагу дослідників. Витоки самозахисту можна виявити ще у висловлюваннях піфагорійців (VI–V ст. до н. е.). Піфагор і його послідовники сформулювали дуже важливе для подальших прихильників природних прав людини положення про те, що «справедливе полягає у відплаті іншому рівним» [2, с. 11].

Натомість існування «загальної» безпеки в державі можливе лише за умови гарантування безпеки кожного, хто перебуває під її юрисдикцією, а тому забезпечення основоположних прав та свобод людини і громадянина, вочевидь, не є похідним завданням, а слугує передумовою для утвердження безпечного устрою у демократичній державі.

В наш час дане поняття ототожнюється з необхідною обороною, самообороною. Самозахист розглядається тільки як опір насильству, нападу. Не враховується, що порушення прав може не супроводжуватися застосуванням фізичного насильства. По суті це одна з форм виявлення боротьби за існування, яка охоплює весь всесвіт і, що важливо, саме в цьому сенсі можна стверджувати, що оборона є природженим правом.

Якщо зробити аналіз наявних освітньо-професійних програм за спеціальністю «Правоохоронна діяльність», які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за зазначеним напрямком, то розкриття даного поняття формується через професійні компоненти в предметах таких, як: Адміністративне право України, Адміністративна діяльність правоохоронних органів (необхідна оборона ст. 18 та крайня необхідність ст.. 19 КУпАП), Кримінальне право (необхідна оборона ст. 36 та уявна оборона ст. 37).

Більш ширше воно розкривається в Цивільному праві України. Стаття 19 Цивільного кодексу України, самозахист – це застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Тобто, можна зробити висновок, що особа спроможна захищатися від небезпечних посягань, але від яких саме та якими способами або засобами законодавець не вказує. Але відповідальність за перевищення меж самозахисту передбачена. Самозахист є не лише можливістю та правом осіб захистити себе від злочинних посягань, але й виступає можливістю вирішення питань, які

можуть згодом перерости у конфліктну ситуацію, тому він є первинним видом законного захисту особистих прав, свобод та законних інтересів осіб [1].

Як зазначають К. О. Гориславський, В. В. Конопльов, право самозахисту – це складне поняття, яке містить у собі багато різних за своїм змістом категорій, які об'єдналися з однією метою – надати людині можливості для здійснення нею захисту життя, здоров'я, прав і свобод власними силами, а саме : право необхідної оборони як спосіб захисту від протиправних дій злочинців і правопорушників; право діяти у стані крайньої необхідності як спосіб захисту життя та здоров'я від небезпеки; самозахист цивільних прав як спосіб поновлення порушеного права. Дані науковці розкривають дане поняття через призму використання права на самозахист громадянами держави. А на правоохоронні органи покладається одне з основних завдання це забезпечення публічної безпеки і порядку. Відповідно виникає питання, що необхідно розуміти в тлумаченні поняття самозахист, і яка його роль в правоохоронній діяльності.

Наука й практика визначають принаймні дві найгостріші проблеми, пов'язані з реалізацією права на самозахист в правоохоронній діяльності. Перша проблема, як зазначають фахівці, полягає в тому, що умови та підстави застосування заходів самозахисту вимагають більшої визначеності, оскільки недостатньо виправдане використання самостійного захисту кваліфікується як неправомірне дія. Друга проблема безпосередньо пов'язана з першою, оскільки правовим наслідком перевищення меж необхідної оборони є виникнення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду.

Звертаючись до Закону України «Про національну поліцію» формування самозахисту відсутнє. Але звертаючи увагу на статті 42-46 Закону можна вважати, що це і є самозахист в правоохоронній діяльності. Яким же чином дане поняття реалізується.

Під час формування спеціальних навичок в предметах: «Тактико-спеціальна підготовка», «Вогнева підготовка», «Спеціальна фізична(функціональна) підготовка» на розуміння даного явища. Здатність розкриття даного розуміння виходячи із загальних компетентностей можна сформулювати за рахунок використання таких загальних компетенцій, як: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК1); знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК2); здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК8).

Якщо звернути увагу на спеціальні компетентності при визначенні ролі самозахисту в правоохоронній діяльності, то це: здатність забезпечувати законність та правопорядок, безпеку особистості та суспільства, протидіяти нелегальній (незаконній) міграції, тероризму та торгівлі людьми (СК7);

Здатність ефективно забезпечувати публічну безпеку та порядку (СК8); Здатність забезпечувати охорону об'єктів державної власності, державну охорону органів державної влади України та безпеку взятих під захист осіб, охорону фізичних осіб та об'єктів приватної і комунальної власності (СК13); Здатність у передбачених законом випадках застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю, тактичні прийоми під час службової діяльності в разі отримання інформації чи безпосереднього виявлення ознак правопорушення перебуваючи на місці події та в інших службових ситуаціях, а також здатність надавати домедичну допомогу (СК16).

А яких же результатів при підготовці фахівців за зазначеним стандартом необхідно, щоб ефективно використовувалось розуміння ролі самозахисту в правоохоронній діяльності: знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН11); адаптуватися і ефективно діяти за звичних умов правоохоронної діяльності та за умов ускладнення оперативної обстановки (РН12); використовувати основні методи та засоби забезпечення правопорядку в державі, дотримуватись прав і свобод людини і громадянина, попередження та припинення нелегальної (незаконної) міграції та інших загроз національної безпеки держави (кібербезпеку, економічну та інформаційну безпеку, тощо) (РН17); застосовувати штатне озброєння підрозділу (вогнепальну зброю, спеціальні засоби, засоби фізичної сили); інформаційні системи, інформаційні технології, технології захисту даних, методи обробки, накопичення та оцінювання інформації, інформаційно-аналітичної роботи, бази даних (в тому числі міжвідомчі та міжнародні), оперативні та оперативно-технічні засоби, здійснення оперативно-розшукової діяльності (РН18).

Отже, відповідно до специфіки роботи правоохоронних інституцій роль самозахисту у ході здійснення ними діяльності слід розглядати як системний елемент, який визначає можливість забезпечити правову підставу для побудови та функціонування в межах територіального, геополітичного формування яким є національна держава, її правоохоронної системи з метою створення у її складі інституцій для забезпечення, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, інтересів суспільств і держави у їх повсякденному бутті.